

שיעור א

סתי"ם שלא ע"י כתיבה

תוכן השיעור

פרק א – בענין מעשה כתיבה.

פרק ב – בענין דפוס אם נחשב כתיבה.

פרק א

בענין מעשה כתיבה

היא, ורמינהו: עבד שיצא בכתב שעל גבי טבלא ופינקס - יצא לחירות, אבל לא בכתב שעל גבי כיפא ואנדוכתרי! אמר עולא אמר רבי אלעזר, לא קשיא: הא דחק תוכות, הא דחק יריכות. [הא דחק תוכות - של אותיות וציריהן והאותיות בולטות אינו כתב לפי שלא צייר את האותיות אלא חקק סביבותיהם והעץ נשאר כמו שהיה בדפוס האותיות מאיליה. הא דחק ירכותיהן - של אותיות דהיינו הן ממש שישקע הכתב זו היא כתיבה. רש"י]. ותוכות לא? ורמינהו: לא היה כתבו שוקע, אלא בולט כדינרי זהב; [לא היה כתבו - של ציץ שוקע אלא בולט כצורות של דינרי זהב. רש"י]. והא דינרי זהב תוכות הן. [והא דינרי זהב תוכות הוא - דקא סלקא דעתיה כשהוא מכה בקורנס חותם המטבע על הדינר תוכות וסביבות צורת החותם שהיא שוקעת והם מלאים דוחקין את תוכו וסביבות צורת הדינר וכנגד שקיעת רושם החותם אין הדינר של זהב נדחק ומאיליה הצורה עומדת במקומה וגבי ציץ כתיב (שמות ל"ט) מכתב פתוחי חותם אלמא כתיבה היא. רש"י]. ומשני, כדינרי זהב ולא כדינרי זהב, כדינרי זהב - דבולט, ולא כדינרי זהב - דאילו התם תוכות, הכא יריכות. [ואילו הכא יריכות - שהיה הציץ דק כעין טס וצר האותיות מעבר האחד ודוחק ירכותיהן

(א) **בד'** ענינים מצינו בתורה לשון כתיבה, ואלו הן: א. גט, שנאמר: וכתב לה ספר כריחות וגו', (דברים, כז, א), ב. ציץ הקודש, שנאמר: ויעשו את ציץ נזר הקדש זהב טהור ויכתבו עליו מכתב פתוחי חותם קדש לה', (שמות לט, ל), ג. לוחות הברית, שנאמר: ויתן אל משה ככלתו לדבר אתו בהר סיני שני לחת העדת לחת אבן כתבים באצבע אלהים, (שמות לא, יח), ד. סת"ם: ספר תורה, שנאמר: ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם וגו', (דברים לא, יט), ובמגילה כתיב ותכתוב אסתר, ובנו"כ למידים מהם, מזוזות, שנאמר: וכתבתם על מזוזות ביתך ובשעריך, (דברים י, ט), תפילין הוקשו למזוזה, כל מקום שנאמר בתורה לשון כתיבה דרשו חז"ל שצריך שיהא דוקא ע"י מעשה הנקרא בשם כתיבה, וכל מעשה שאינו קרוי כתיבה - פסול, להלן יבואר בעזה"י אם כתיבה הנאמר בכולם דינץ שוה, או שיש לחלק בין הנרשאים.

חק תוכות אינו נקרא בשם כתיבה ופסול, חק יריכות נקרא בשם כתיבה וכשר. וי"א (ש"י"ת הרמ"ע מפאנו סימן צ"ג והעתיקי המג"א סי' ל"ב ס"ק ג"ז, ועיין בגיט סי' קכ"ה ס"ק ט"ו שביאו דברי הרמ"ע באופן אחר), ויבואר להלן (פרק ב' סעיף ה'), דבסת"ם אף חק יריכות פסול.

(ב) **במסכת גיטין** (כ' ע"א) תנו רבנן: וכתב - ולא חקק. למימרא, דחקיקה לאו כתיבה

די דברים
שנאמר
בהם
כתיבה

דברי
הגמרא
בגיטין

והן בולטות מעבר השני כמו שמציירים כסף והב העשוי ליקבע בכלי עץ ששותים בהם יין. רש"י].
אמר ליה רבינא לרב אשי: רושמא, מיתרץ חריץ או כנופי מכניף? [רושמא - חותם המטבע שקורין קויניץ. מיתרץ חריץ - התוכות והסביבות של צורתו שהיא שוקעת חורצין ודוחקין תוכות וסביבות של צורת הדינר עד שעומדת צורת הדינר בולטת כמו שהיתה ונפקא מינה שאם חקק את הגט בחותם וכתבו על גבי טס לא הוי כתב דתוכות הוא. או כנופי מיכנף - צורת החותם שהיא שוקעת כשתוכותיה דוחקים את תוכות של דינר ונכנס הזהב קצת בדוחק בתוך שקיעת הצורה ונמתח מתוך דוחקו ונכנס לתוך הצורה ולא ממילא הן אלא ע"י מכת הקורנס הצורה עצמה נמתחת לתוך הרושם והרי כתבה בידים. רש"י]. אמר ליה: מיתרץ חריץ. איתביה: לא היה כתבו שוקע, אלא בולט כדינרי זהב; ואי סלקא דעתך מיתרץ חריץ, הא בעינא מכתב וליכא [הא בעינא מכתב - פתוחי חותם. רש"י]. כדינרי זהב ולא כדינרי זהב, כדינרי זהב - דבולט, ולא כדינרי זהב - ראילו התם מגואי, והכא מאבראי. [מגואי - מכה הרושם באותו צד שהצורה בולטת בו אבל ציץ דוחק מאבראי והיא בולטת מגואי. רש"י].

ג) ועיין בתוספות שם (דיה למיטרא דחיקה לאו כתיבה היא), דכתבו: הוה מצי לאקשווי מלוחות דכתיב בהו כתיבה בכמה קראי והיה כתבם חקוק כדכתיב (שמות לב) חרות על הלוחות אלא דניתא ליה למיפרך מגט אגט. עיי"ש.

ד) הא קמן ג' נושאים שכתבה בהם התורה לשון כתיבה וממעטינן חק תוכות ולא מיקרי כתיבה, ומרבינן חק יריכות דמיקרי כתיבה, ואלו הן: א. גט. ב. ציץ. ג. לוחות הברית.

ה) אמנם כתיבת סת"ם לא מצאנו להדיא בש"ס לפסול חק תוכות, אבל בירושלמי ברכות פרק היה קורא בדין נגיעה בין אות לאות מוכח דגם בסת"ם פסול חק תוכות, עיין בב"י (ס"ו ל"ב סייג) שהביא הירושלמי וביאור הרשב"א ע"ז. וכן פשיטא להו להראשונים והפוסקים דחק תוכות

ראיית
תוס'
מהלוחות

מבואר
גבי גט
דחית לא
מיקרי
כתיבה

בירושלמי
מבואר
דגם
בסת"ם
חית
2109

פסול והטעם כיון שמוכח בגיטין דהיכא דכתבה התורה לשון כתיבה אמרינן וכתב ולא וחקק, א"כ ה"ה בסת"ם, וכ"פ בשו"ע (סי' ל"ב סעיף י"ז) עיי"ש.

ו) לכן כל שנעשית האות שלא בדרך כתיבה פסול, וע"כ אם נשפך דיו על הקלף וגרר מהריו עד שנשאר צורת אות הרי זה פסול, כיון שהאות לא נעשית ע"י כתיבה אלא ע"י שחקק סביבותיו, ונקרא בלשון חז"ל והפוסקים חק תוכות, וכל היכא שלא נעשית האות ע"י מעשה כתיבה אף שלא נעשה ע"י חקיקה נקרא בלשון הפוסקים חק תוכות.

ז) הכותב אות ע"י שמחזיק הקולמוס באויר ומטיף טיפין טיפין על הקלף אין זה דרך כתיבה ופסול, (ירושלמי פרק הבנה גרתיק סי' רע"א סיך י"ח ושד"ג), ויש להזהר בזה הרבה שלא יטוף מהקולמוס שלא במתכוין טיפה ויהיה חלק מאות, ואם נוגע הקולמוס בקלף וכותב ע"י טיפין טיפין ולא באופן שמושך הקולמוס צ"ע אם יש להכשיר דאפשר דאף זה אינו דרך כתיבה, (גדוה"ק שם) ולפ"ז כשמתקנים ס"ת ישנן לפעמים מתקנים ע"י שנוגעים בקולמוס בקלף ולא ע"י שמושך בקולמוס שלא יתקלף הכתב הישן וצ"ע אם יש להכשיר.

ח) וכן כתיבה ע"י שפיכה לא מיקרי כתיבה, כגון ששם נייר שנחתך בו צורת אותיות וימלא הקרעים דיו דרך שפיכה פסול, (מק"מ סי' רע"א סיך מ"ה) ומעשה בא לירינו שעשה אחד מפת של מתכת דוגמת כתב שחתכה בצורת אותיות של מזוזה ורצה ללמד שרק ימלאו את החקיקה הנ"ל דיו כשהיא מונחת על הקלף ואסרתיו בהחלט, ואחד הטעמים היה שבאופן זה יעשו עם מברשת או מכחול למלאה האנשינות דיו ולא תהיה דרך כתיבה ופסול, **אוצר החכמה** ועוד הרבה טעמים.

ט) ויש להזהר שלפעמים ע"י שמחק אות מהקלף נשאר על הקלף כעין סימן בצורת אות ללא צבע כלל וכשמתחיל לכתוב הדיו זב מעצמו למקום הכתיבה הקודמת ונמצא שהאות נעשית ע"י שפיכה מעצמו ולא ע"י כתיבה.

עיקר דין
חק
תוכות

מטיף
טיפה
בקולמוס

כתיבה
ע"י
סרגל
אותיות

שפיכה
דיו
במקום
המחק

